

VÁCLAV VEBER

NIKITA NA TRŮNĚ

CHRUŠČOV V ČELE SSSR
V LETECH 1953–1964

TRITON

TRITON
Praha / Kroměříž

VÁCLAV VEBER

NIKITA NA TRŮNĚ

CHRUŠČOV V ČELE SSSR V LETECH 1953–1964

VÁCLAV VEBER

NIKITA NA TRŮNĚ

CHRUŠČOV V ČELE SSSR
V LETECH 1953-1964

Václav Veber

Nikita na trůně

Tato kniha ani žádná její část nesmí být kopírována, rozmnožována ani jinak šířena bez písemného souhlasu vydavatele.

Autor

doc. PhDr. Václav Veber, CSc.

Recenze

PhDr. Ivan Macek M.A., M.Sc.

© Václav Veber, 2014

© Stanislav Juhaňák – TRITON, 2014

Cover © Dagmar Krásná, 2014

Vydal Stanislav Juhaňák – TRITON

Vykáňská 5, 100 00 Praha 10

www.tridistri.cz

ISBN 978-80-7387-739-2

OBSAH

Předmluva	9
---------------------	---

ÚVOD

Chruščov za Stalinova života	11
--	----

Kapitola 1

Cesta k moci	29
Sto dní aktivit Lavrentije Beriji	34
Stalinovo dědictví a hledání nových cest	47
Agrární otázka	49
Duel Malenkova s Chruščovem	55
Destalinizace a první fáze tání	59
Tzv. protistranická skupina Molotova, Malenkova a Kaganoviče	71
Žukovovo odvolání	78

Kapitola 2

Revoluční diplomacie	83
Německá a rakouská otázka	89
Smiřování s Jugoslávií	94
Duch Ženevy	97
Kritický rok 1956	99
Lidová diplomacie	113
Zostření berlínské krize	129
Kubánské krize	133
Roztržka s komunistickou Čínou	141

Kapitola 3

Chruščovova vnitřní politika	149
Kult osobnosti a renesance leninismu	155
Ekonomika Chruščovovy éry	170
Druhé tání a Chruščovova kulturní politika	195
Pravoslavná církev	225
Odpor občanské společnosti proti komunistické moci	229

Kapitola 4

Státní převrat 1964 – krize a pád Chruščova 239

Chruščov jako občan 247

Závěr 256

Prameny a literatura 262

Jmenný rejstřík 266

PŘEDMLUVA

Chruščovova vláda je jistě jedním z velkých témat novodobé historiografie. V komunistickém dějepisectví, které své postoje i hodnocení vnáší i do dnešní doby, bylo samozřejmě po dlouhá léta naprostým tabu. Po jeho pádu se nad ním zavřela voda a až do poloviny osmdesátých let minulého století přestal pro historiky tohoto světa existovat. Jeho dílo bylo kritizováno a celá doba, v níž vládl sovětskému impériu, relativizována, ale Chruščovovo jméno při této příležitosti nepadlo ani jednou. To ostatně vedlo Chruščova k diktování pamětí, o které se budeme kriticky opírat, bál se totiž, že pro dějiny bude někým jiným, než kým skutečně byl. Měl s takovým počínáním dost vlastních zkušeností. Právě v jeho době a s jeho souhlasem vyšly v roce 1959 nové Dějiny Komunistické strany Sovětského svazu (redigoval B. Ponomarev) a nahradily do té doby nedotknutelný Stručný kurz dějin VKS(b), jenž byl připraven pod Stalinovou taktovkou. Byla to již druhá verze toho „nejsprávnějšího“ výkladu dějin a Chruščov dobře věděl, jak vlivná jsou rozhodnutí podobného druhu. Nemohl předpokládat, že ho Gorbačov vrátí do dějin a navíc jako kladnou postavu, teprve tehdy, když Gorbačov promluvil (stalo se tak při příležitosti 70. výročí listopadového dobytí moci bolševiky v roce 1987), objevila se lavina nejrůznějších informací, vzpomínek, pamětí a také prací na téma Chruščovovy politiky a jeho role v sovětských dějinách (první byl Roy Medvědév, ten ale svou první práci vydal v zahraničí). Jeho syn Sergej začal psát obsáhlé obhajoby politiky svého otce, Gorbačovův neúspěch a pád Sovětského svazu však tento trend zájmu silně poznamenaly.

U nás se historií sovětského komunismu zabývalo akademické pracoviště Ústavu dějin střední a východní Evropy (existovalo bohužel jen do roku 1994) a to iniciovalo vydání populárních Dějin Ruska (1. vydání v roce 1995, 6. vydání 2010); kapitolu o Chruščovově desetiletí napsal do této knihy Vladislav Moulis, přičemž hodnotí Chruščova v podstatě pozitivně („provedl obrat od stalinského modelu“, snažil se pohnout společnost kupředu, zajistil více hmotných statků pro řado-

vého občana a pootevření světu, byl ovšem nedůsledný¹). Moulis krátce před svou smrtí dokončil i samostatnou biografii Chruščovovu,² jedinou, která je zatím k dispozici z pera českého autora. I zde je Chruščovově vládnutí věnována jen přibližně polovina publikace, navíc zde nenajdeme shrnující hodnocení oné zmíněné doby. Autor těchto řádků napsal jakýsi malý přehled sovětských dějin, spíše pro potřeby výuky na vysokých školách, na nichž v té době působil; Chruščovovi je v něm věnována samostatná kapitola nevelkého rozsahu, přibližně 15 stran.³ Zatím tedy žádný příliš hmatatelný výsledek. Rozhodně se nedá srovnávat s explozí vydavatelského zájmu, týkajícího se dějin německého nacismu, dalšího zločinného totalitního režimu dvacátého století. Čeští čtenáři mají nyní samozřejmě k dispozici několik přeložených děl o dějinách Sovětského svazu, máme i přeloženou obsáhlou monografii amerického historika Williama Taubmana: Chruščov – člověk a jeho doba⁴, ale celková informovanost českého vzdělance o dějinách sovětského komunismu není příliš hluboká, jistě k tomu přispívá i skutečnost, že český čtenář má v zásadě relativně velmi málo informací o této pro nás tak závažné historii. To je více než patrné i v učebních osnovách pro střední školy, každý student ví alespoň to základní o nacistických zločinech (např. holocaustu), ale o zločinech komunismu se nedozví v podstatě nic, pokud se sám nepostará o rozšíření svých historických znalostí.

-
- 1 Cituji podle posledního 6. vydání, které je asi nejdostupnější: Švankmajer, M. a kol.: Dějiny Ruska, NLN, Praha 2010, s. 444. Kapitola o Chruščovovi není příliš obsáhlá, je na ss. 428–444.
  - 2 Moulis, V.: Neobyčejný život Nikity Sergejeviče – N. S. Chruščov a jeho doba, Dokořán, Praha 2006. Obě citované Moulisovy práce však nemají poznámkový aparát.
  - 3 Veber, V.: Komunistický experiment v Rusku 1917–1991 aneb Malé dějiny SSSR, Set out, Praha 2001. Kapitola Chruščovova éra 1953–1964 je na ss. 119–134 a je zakončena úvahou Chruščov v ruské historii (na ss. 133–134). O Chruščovovi má ještě krátkou studii Michal Reiman, zabývá se však jen zahraniční politikou.
  - 4 Taubman, W.: Chruščov – člověk a jeho doba, BB/art, Praha 2005. Kniha má 846 stran a je dotována bohatým poznámkovým aparátem.

ÚVOD

Chruščov za Stalinova života

K úvodu určitě patří několik poznámek o Nikitovi Sergejovičovi Chruščovovi, které by alespoň přiblížily jeho cestu do čela mocného státu. Chruščov se narodil 15. dubna 1894 (dle starého pravoslavného kalendáře 3. dubna) ve vesnici Kalinovka v Kurské gubernii (vesnice měla tehdy 156 stavení a bydlelo zde přibližně 1200 osob), jeho otec Sergej se snažil zajistit rodině lepší postavení, než bylo tehdy na ruské vesnici obvyklé, ale dlouho se mu to nedařilo. Sám Nikita do svých 14 let stejně jako všichni mladíci z nemajetných rodin pásł krávy, kozy, telata či ovce větších hospodářů a do kostela a do školy chodil jen v zimě, kdy nebyla práce. Absolvoval tak s jistotou dvě, možná i tři (sám střídavě uvádí oba údaje) zimní školní sezóny, což byla jeho vzdělanostní základna, na které stavěl. Po celý život nezvládal písemný projev (a vyhýbal se mu, jak to jen bylo možné). V roce 1908 se otec s rodinou přestěhoval do Juzovky, největšího města tehdy překotně se rozvíjející doněcké pánve jako ukrajinské průmyslové základny. (Juzovka byla v letech 1924–61 přejmenována na Stalino, poté přijala dnešní jméno Doněck.) Zprvu otec pracoval v dole, syn Nikita však i nadále pásł krávy, až se v roce 1909 dostal jako pomocník do továrny „patřící Němcům“, kde dělal pomocnou sílu místním zámečníkům, nejčastěji zde čistil kotle. (Svědčí v pamětech, že zatímco zámečník měl 2 ruble denně, on bral za 12hodinovou práci 25 kopejek, přesto byl spokojen.) Po jisté době (Chruščov uvádí, že po vyučení, ale žádný školský systém neexistoval) přešel na práci v dole také jako zámečník a zřejmě se mu dařilo zařadit se poměrně brzy mezi tzv. dělnickou aristokracii (můžeme to říci oprávněně, protože byt, který si po svatbě pořídil, měl přijímací pokoj, kuchyň, ložnici a jídelnu – v pamětech několikrát připomíná, že se mu až do roku 1953 nepodařilo zajistit své nové rodině takový standard, jakého dosáhl v letech první světové války – ale to asi trochu přehání). Byl zřejmě od samého začátku velmi ambiciózní a toužil po

*Jefrosinja Pisarevová – první Chruščovova žena
(snímek z let 1918–1919)*

úspěchu za každou cenu. Ve dvaceti letech (1914) se oženil s Jefrosinjou Pisarevovou (její otec byl důlním strojníkem), v krátké době se jim narodily dvě děti Julie a syn Leonid. Chruščovovou výhodou bylo, že jako kvalifikovaný dělník nemusel do války.

Bude asi pravda, že od počátku projevoval jisté sociální citění; životní poměry většiny zaměstnanců na dolech i v továrnách, které vlastnili zahraniční vlastníci, byly totiž spíše otřesné. Nebylo divu, že vznikaly stávky, kdykoliv se našla vhodná příležitost. I když musíme věřit jen Chruščovově svědectví, tvrdí, že se v nich sám často jako jeden z vůdců a vyhlášený řečník angažoval. Také byl z jednoho pracoviště propuštěn, ale snadno získal místo na jiném dole. Pád carismu a březnovou revoluci 1917 otevírající cestu k demokracii a ke svobodnému životu přivítal Chruščov jako drtivá většina jeho okolí s velkými nadějemi. Doba však byla složitá, brzy přišli na scénu bolševici a v listopadu 1917 se zmocnili politické moci nad Ruskem. Ukrajina, kde Chruščov pobýval, byla ovšem v jiné situaci, usilovala o postavení samostatného státu a hledala po Evropě spojence. Jen nešťastnou shodou okolností se opřela o německou říši, jejíž osudy byly již sečteny. Spolu s Němci (samostatná Ukrajina s nimi uzavřela mír v únoru 1918) přišli na Ukrajinu i do Juzovky opět bývalí vlastníci a střety neměly daleko k naprostému

rozvratu. Při jednom z takových konfliktů hrozilo údajně Chruščovovi, že bude zatčen a možná i popraven (angažoval se v místním sovětu a v odborech) a jeho řešením byl úprk do Ruska, zpět do vesnice Kalinovka ke svým rodičům, vzal přitom s sebou celou rodinu. Příležitostí k práci asi mnoho nebylo, Chruščov se stal představitelem bolševickým státem ustavených výborů vesnické chudiny, jejichž cílem bylo „vnášet“ na vesnici třídní boj a hned poté zajišťovat dostatek obilí pro města a Rudou armádu. O tomto úseku svého života se Chruščov prakticky nezmiňuje, nepochybujeme však, že jednal s ambiciózností jemu vlastní. Na podzim 1918 byl odveden do Rudé armády, o své činnosti až do demobilizace v roce 1921 nás však opět nechává bez základních informací a nabízí jen občasně příběhy, z nichž by mohl být rekonstruován jeho osud jako frontového hrdiny. Jakmile však v dubnu 1919 (do Rudé armády stále ve větší míře přicházeli mobilizovaní rolníci) vznikla funkce politického komisaře, Chruščov se vydal touto cestou, demobilizován byl jako instruktor v politickém oddělení 9. armády. Tato armáda mj. sovětizovala do té doby samostatnou Gruzii a Stalin ho v důvěrných chvílích nazýval sovětským okupantem. V tomto období však prožil dvě důležité události. Jednak koncem roku 1918 (přesné datum neznáme) již v Rudé armádě vstoupil do bolševické strany a svázal s ní svůj další osud, jednak v Kalinovce u jeho rodičů pobývajicí manželka Jefrosinja onemocněla tyfem a zemřela. Chruščov se z války nevrátil a obě děti zůstaly u prarodičů. Chruščov přijel až den po její smrti a jako nově přesvědčený pravověrný bolševik a ateista se k rozhořčení svých rodičů i většiny místních obyvatel zasadil o to, aby se její pohřeb vyhnul kostelu a pravoslavným zvyklostem.

Po demobilizaci v roce 1921 se pravděpodobně vrátil zpět do Donbasu a vzhledem k nedostatku známostí i zanedbatelnému postavení nastoupil jako horník – podle návrhu Trockého se ostatně některé vojenské oddíly měnily na pracovní brigády. V roce 1922 mu pomohl jeho dávný přítel, který se stal ředitelem jednoho ze závodů v Juzovce, a udělal z něho svého náměstka pro politické záležitosti. Chruščov se rozhodl pro práci technického ředitele (dnes bychom řekli manažera), taková práce však vyžadovala alespoň nějakou kvalifikaci. Nový bolševický režim trpěl naprostým nedostatkem vzdělaných lidí, vytvořil proto systém, umožňující rychlou cestu ke vzdělání. V technických oborech to byly tzv. rabfaky (školící kurzy pro dělníky), školy trvající dva až tři roky, které přijímaly naprosté začátečníky a připravovaly je na absolvování středního vzdělání (naše maturity), i když samozřejmě s velmi nízkými požadavky, přihlížejícími k všeobecnému propadu vzdělanosti.

Chruščov (uprostřed) studentem rabfaku v Juzovce (1924)

Na ně navazovalo tzv. technikum, škola připravující inženýry, ta vyžadovala ovšem alespoň nějakou podobu středního vzdělání, deset let praxe v závodě, v dolech apod. a členství v komunistické straně nebo aspoň v komsomolu. V srpnu 1922 se Chruščov přihlásil na juzovský rabfak. V přihlášce uvedl, že se hlásí proto, aby nabyl technických znalostí, nutných k produktivní práci v průmyslu. Jednou tvrdil, že školu absolvoval, jindy to zase popíral. Pravděpodobně ji velmi brzo skončil (máme k dispozici i svědectví, že byl pilný, nebo naopak špatný žák, ale tato svědectví jsou sdělována v době, která odpovídala jeho obecnému hodnocení, takže nemohou být hodnověrná). Jisté je, že už v prvním roce se ve škole vrhl do politické práce a brzo byl jmenován předsedou místní stranické organizace. V roce 1924 z tohoto důvodu už seděl v komisi, která přidělovala titul prvním absolventům tohoto učiliště. On sám takový diplom nikdy nezískal.

I v tomto období, na počátku dvacátých let, má Chruščov několik tajemství. Především se znovu oženil, jeho novou manželkou byla Marusja. Její příjmení není dodnes zjistitelné, tak hluboce byla utajena, dokonce i v rodině, i když to jistě bylo žhavým tajemstvím mezi novými manželi. S Marusjou žil ale krátce, brali se, když byla v poslední třídě tehdejšího gymnázia a byla již těhotná (zřejmě ne s Chruščovem). Když se dítě narodilo, o Chruščovovy dvě děti se nechtěla starat, zřejmě to

N. Chruščov a Nina Kucharčuková, s níž žil až do konce života (1924)

byl důvod jejich rychlého rozchodu (do konce života prý litovala, že se s Chruščovem rozvedla, často se na něho obracela s žádostí o pomoc a on jí vždy vyhověl). Chruščov si z toho vzal poučení, že se již potře-
tí neožení, a prakticky celý život (až do důchodového věku) žil s novou
družkou v konkubinátě. Druhým, jistě závažnějším prohřeškem bylo, že
se v této době hlásil aktivně k Trockého přívržencům. Není divu, že mu
Trockij imponoval: byl totiž také překotně ambiciózní, navrhoval řešení
téměř jen naznačeného problému a byl skvělým řečníkem, který dove-
dl ovládat masy. Chruščov měl vyzkoušenou metodu, která mu prochá-
zela. Kajícně se k tomuto prohřešku přiznával, kdykoliv na něj přišla
řeč, a omlouval ho svou mladickou nerozvážností i přílišnou aktivitou.
Když se Trockij dostal do nesnází, Chruščov ho (asi v roce 1924) opustil
a jako začínající profesionální stranický funkcionář se rychle přidal na
Stalinovu stranu. Od roku 1925 se již zúčastňoval stranických konfe-
rencí a sjezdů na místní, ukrajinské i celostátní úrovni jako zapřisáhlý
stalinista a pronášel řeči stalinštější než jejich vůdce. Na Ukrajině se
mu rychle otevřela cesta ke kariéře, měl vydatného zastávce, se kterým
se znal už od roku 1917. Byl to Kaganovič, který ho postupně začlenil
do vysokých ukrajinských funkcí, mělo to však jeden háček, Chruščov
neměl žádné vzdělání ani kvalifikaci, školy, do kterých nastoupil, brzy
opustil vždy pro vyšší a tedy odpovědné stranické funkce. Navíc se mu

v polovině dvacátých let podařilo uzavřít nový vztah. Jeho novou vyvolanou byla Nina Kucharčuková, o šest let mladší učitelka, jejíž přednášky měl navštěvovat na juzovském rabfaku. Na rozdíl od něho byla sice také z rolnické rodiny západoukrajinského rolníka, ale s pomocí pravoslavné církve vystudovala střední školu, i když postupně v Lublinu, Chelmu a nakonec v Oděse. Jako pravověrná komunistka absolvovala i novou Sverdlovovu univerzitu v Moskvě, a byla tak více než dobře připravena na práci stranického propagandisty a učitele na různých úrovních tehdejších škol. V roce 1924 se dohodli na společném žití (ale na Chruščovovo přání, který nechtěl připustit další rozvod, jenž ho tísnil, se nevzali). Doma v rodině vládla rukou pevnou a nekompromisní (Julie, dcera syna Leonida z Chruščovova prvního manželství, která po smrti svého otce v roce 1943 byla Chruščovovými adoptována do rodiny, jí říkala „železná dáma“), zasloužila se o kulturní prostředí i vysoké vzdělání svých dětí, nashromáždila do bytu spoustu knih i obrazů, návštěvy divadel či výstav byly samozřejmostí, právě tak jako povinnost, že všechny děti absolvují mimoškolní hudební vzdělání a naučí se anglicky (později sama na cestách až šokovala mezinárodní veřejnost svou přijatelnou angličtinou). Její fyzický zjev poněkud klamal, byla malé postavy, spíše buclatá, s kulatou rolnickou tváří (pokud si vzala šátek, byla od vesnické ženy k nerozeznání), klidná a vyrovnaná, ale doma přísná a striktní. Není divu, že pro Chruščova byla příkladem i svědomím a jakmile se jen trochu ohřál ve funkcích na ukrajinské politické scéně, už se hlásil do nových, vyšších škol v Moskvě. Tentokrát si za svůj cíl vyhlédl nejvyšší stranické učiliště pro kádry pracující v průmyslu, tzv. Průmyslovou akademii, jež měla připravovat nové manažery pro řízení sovětského hospodářství.

Byla to jistě opovážlivost, ale asi také náhoda. Když totiž Chruščov v září 1929 nastoupil do akademie (nebylo to vůbec jednoduché, Chruščov nesplňoval žádné předpoklady a do školy ho protlačil jeho patron Kaganovič se slibem, že všechno dohoní; je známo, že tehdejší učitelský sbor proti jeho přijetí protestoval), vrcholil v ní právě zápas stalinistů s bucharinskou opozicí, která používala akademii jako jednu ze svých posledních bašt. Chruščov se vášnivě zapojil do propagandistického boje proti opozici, po několika měsících pobytu na škole už byl předsedou stranické buňky a ve druhém ročníku stranické organizace a brzy stál v čele zápasu se stalinskou opozicí. Vzděláním samozřejmě na protivníky typu Bucharina (jehož si navíc velmi vážil, v pamětech to opakuje několikrát a lituje, že neprosadil jeho rehabilitaci), nesta-

Chruščov jako 1. sekretář Moskvy ve 30. letech v Parku kultury

čil. Svůj handicap nahrazoval vášnivou útočností, kde o intriky, pomluvy a falešná nařčení nebyla nouze. Zasadil se dokonce s pomocí šéfredaktora Pravdy Mechlise o převrat ve stranické organizaci na základě zfalšovaného dopisu údajného straníka, který podepsal Chruščov (jž zvolení delegáti na 16. sjezd strany byli novou volbou vyměněni). Asi to byla náhoda, že mezi studenty této školy patřila v té době také Stalinova žena Naděžda Allilujeva (studovala v textilním oboru akademie a na podzim 1932 spáchala za dodnes přesně nezjištěných okolností sebevraždu), se kterou se Chruščov sblížil a ta ho dokonce uvedla do Stalinovy domácnosti (několikrát byl pozván na oběd). Důležité bylo, že ho Stalin vzal na vědomí a následně s ním počítal.⁵ Ještě než měl šanci

5 Chruščov toto seznámení považuje za svůj šťastný osud, v pamětech později napsal (cituji v českém překladu podle Taubmana, W.: Chruščov, s. 98): „Zůstal jsem naživu, zatímco většina mých současníků, mých spolužáků na akademii, mých přátel, s nimiž jsem pracoval ve stranické organizaci, přišla o život jako nepřítel lidu. Častokrát jsem se ptal sám sebe, jak jsem byl ušetřen... Proč jsem já unikl osudu, jenž dopadl na ně? Myslím, že část odpovědi zní, že Stalinův vztah ke mně pomohly určit Nadiny zprávy. Říkám tomu můj šťastný los. Vytáhl jsem si v loterii můj šťastný los, když se stalo, že Stalin prostřednictvím Naděždy Sergejevny sledoval mou činnost. To kvůli ní mi důvěřoval. V pozdějších letech mě občas napadl a urazil, někdy o mně učinil hrubé poznámky, ale vždycky ho to přešlo a až do posledního dne svého života mi byl nakloněn.“

ukončit školu, i kdyby byl sebevíce chtěl, Stalin ho doporučil na místo stranického tajemníka jednoho z městských moskevských obvodů. Stihl projít jen dvěma významnými posty a hned poté začal jako druhý tajemník (prvním byl jeho dobrý známý Kaganovič) řídit město a nakonec i celou moskevskou oblast. Prvním tajemníkem se stal v březnu 1935. Byla to výjimečná kariéra a velice krátká doba na cestu ze stínu na výsluní moci. Není třeba uvádět, že třicátá léta jsou těžkým obdobím v životě celé země. Na jedné straně dominuje úsilí o velkou výstavbu a hospodářský rozvoj země i hlavního města (např. stavba moskevského metra, které mělo ohromit svět) a na straně druhé léta teroru, masového zatýkání a posílání milionů lidí do pracovních táborů, bez nichž se režim nemohl obejít. Chruščov jako mnoho jiných vyšších i vysokých funkcionářů kolísal mezi úspěchy a katastrofálními nezdary, velmi často své aktivity přikrašloval a snažil se vyhovět všemu, co považoval za přání vůdce. Z každého jeho projevu je více než zřejmé, že patřil k nejhalasnějším podporovatelům stalinské politické linie. Některé jeho činnosti jsou úsměvné, např. když v polovině třicátých let bylo stále obtížnější zásobovat masem moskevské dělníky, kterých v rámci budování stále přibývalo, Stalin navrhl jako náhradu vedle lístkového systému domácí pěstování králíků v závodech i domácnostech. Chruščov se úkolu ujal se zvláštní, výjimečnou aktivitou a dokázal pro tuto kampaň získat většinu moskevských závodů (o výsledcích kampaně, kolik bylo takto vyrobeno králíčího masa, se ovšem nikde nedočteme). Také řízení činnosti města musíme brát s jistou rezervou; Chruščov ani Kaganovič před ním a pak spolu neměli žádné předpoklady pro řízení takových kolosálních aktivit, a i když to předstírali, můžeme s jistotou předpokládat, že svou účastí a vnučováním svých představ při rozhodovacích jednáních spíše škodili, než prospívali, ale ani to dnes nelze přesně zjistit. V čem bezpochyby Chruščov vynikal byla stranická práce a její tehdejší základ, stranické čistky, které byly permanentní od Kirovovy smrti (1. 12. 1934), a vyhlášení epochy rudého teroru. Nemáme bohužel žádnou oporu v archivech, které byly již ruskými historiky dostatečně prozkoumány (a dáváme přitom za pravdu Volkogonovi, že Chruščov nechal prověřit archivy a zničit vše, co by mu mohlo v budoucím historickém zkoumání přitížit), ale i pouhých několik údajů stačí jistě ke konstatování aktivní role Chruščova i v této záležitosti. Chruščov, který byl v letech 1935–38 prvním tajemníkem Moskvy a moskevské oblasti, byl odpovědným za provádění čistek. Ve funkci prvního tajemníka a jako člen nejvyšší tzv. trojky musel schvalovat (nebo iniciovat)

Památné foto z prosince 1936, ze sjezdu Sovětů, na němž byla přijata tzv. stalinská ústava (zleva sedí A. Andrejev, M Ježov, N. Chruščov, A. Ždanov, L. Kaganovič)

zatýkáni i likvidaci vlastních spolupracovníků a podřízených. Tak např. z 38 nejvyšších pracovníků moskevské městské i oblastní organizace přežili toto období jen tři, ze 146 stranických tajemníků okresů a obvodů této oblasti jich 136 bylo „obětí represí“, tj. čistek. Z rozhodnutí politbyra dostal 27. června 1937 kvótu 35 000 „nepřátel“, které je třeba zadržet, a z nich 5 000 zastřelit. Chruščov obratem požádal o souhlas s rozšířením o dva tisíce „kulaků“, kteří údajně ještě žili v jeho oblasti, a 10. července 1937, kdy ještě neuběhly ani tři týdny od požadavku, hlásil Stalinovi, že bylo zadrženo 41 305 „kriminálních a kulackých“ živlů (z nich jich 8 500 zařadil do první kategorie, což znamenalo trest smrti). Splnil tak úkol nejenom v krátkém čase, ale ještě více než na 100 %.⁶ V pamětech Chruščov tuto svou životní etapu komentuje různě, někdy lítostivě (zatkli skoro každého, kdo se mnou spolupracoval), jinde se přiznává, že má ruce až k loktům zalité krví. Občas se snaží argumentovat, že činil všechno pro to, aby ulehčil a mírnil dopad čistek (rozumí se: na jeho známé komunisty), ale k tomu kromě několika

⁶ Podrobněji viz Taubman, W.: Chruščov, s. 111n. Zde je uvedena i další literatura k této problematice.